

OPLATKA ANDRÁS

AZ IRODALOM ÖRÖME, A POLITIKA BOSSZÚSÁGA

■ Vasárnap Párizsban. Valaha csaknem hét szép esztendő t élünk ebben a városban (Szépet? Persze, fiatalok voltunk.) Ezúttal egy kerek születésnap örömére tértünk ide vissza. S e születésnap – mi tagadás, jelen sorokat az ünnepelt írja – minden várakozáson felül ment végbe. A boldogság, véltem mindig, nem állapot, hanem felemelő élmény, mely az életben néha kivételes percekre adatik meg. Most úgy érzem, talán egy-két órára is.

Délelőtt a Théâtre des Champs Elysées-ben. Elisabeth Leonszkaja, a már régen Bécsben élő orosz zongorista Beethoven-szonátákat játszik. Két fiatakorit, majd az opus 111-et, a komor mester egyik kései, átszellemült művét, mellyel búcsúzott a világtól. A színház, most koncertterem, az utolsó helyig tele. A szokásos zsongás a kezdet előtt, majd Leonszkaja játéka alatt szokatlan, szinte templomi csend. Pedig az öreg hölgy a pódiumon nem „sztárzongorista”, fellépése egyszerűbb nem lehetne: bejön, kissé nehézkesen meghajol, majd azonnal leül, azonnal játszani kezd. Nincsenek színházi kézmozdulatai, nem bűvészkedik, fejét egy-egy befejező akkord után nem kapja fel, kerül minden pózt. Aki itt játszik, nem önmagát mutatja be, hanem egy művet szolgál. Önzetlenül, nagyon pontosan, a zene struktúrájának finom feltárásával, odaadással. Alázattal is.

A tapsot elfogadja, persze, örömet okoz neki, de a hosszú ünneplés nem kenyerre. Hamar elhagyja a pódiumot. A teremben maradt közönség egy ideig még nem szedelődzködik. Sokan ülve maradnak; ismeretlenek, idegen emberek elegyednek egymással halkan szóba: igen, Monsieur, igen, Madame, ez kivételes, ez óriási volt, amit itt hallhattunk. Mintha valamennyien kissé meghatódottak lennének.

Zene és irodalom. Gondolatok utólag Beethoven késői szonátájáról, mely a 111-es opus számot viseli. Avagy gondolatok inkább arról, hogy a zenei élménynek vajon az irodalomhoz is van-e köze. Ahhoz, hogy a szonáta Thomas Mann *Doktor Faustus*ában bizonyos szerepet játszik, s az olvasó a regényben Beethoven művének részletes elemzésével találkozik. Vajon ugyanezzel a figyelemmel kísértem volna-e Elisabeth Leonszkaja zenei tolmácsolását Thomas Mann könyvének ismerete nélkül? Az efféle kérdés mindig aktuális, de nem kifejezetten új vagy eredeti. Kulturálisan telített korokat régen – német nyelvterületen a 20. század kezdete óta – foglalkoztat a felvetés, hogy mit élünk át spontán módon személyesen, és mennyiben befolyásol minket kezdettől fogva az, amit jelentős szellemek már előttünk maradandóan megfogalmaztak.

Délután a Musée d'Orsay-ban. A valahai pályaudvarból szellemes megoldásokkal a 19. század múzeumává átalakított épület legnagyobb attrakciója persze az impresszionisták kiállítása. Számos terem, látogatók százai. Ám most nem lévén nyári

szünet ideje, hanem turisztikai holtszezon, a képekhez közelharc nélkül hozzá lehet férni, előttük elidőzni. Csalódás: kedvencemet, Pierre-Auguste Renoir *Városi táncát* hiába keresem. Mint ahogy párja, a *Falusi tánc* is hiányzik. Aztán megtudjuk: a két nagyformátumú képet a múzeum néhány hónapra Szingapurba, ottani kiállításra adta kölcsön.

Festészet és irodalom. Renoir az 1880-as évek elején festette a két képet: a pompás, fehér estélyi ruhában önfeledten táncoló fiatal lány alakját, akit frakkos partnere vezet – ő alig látható, nagyrészt eltakart személye a festőt nemigen érdekelhette – és a tarka, provinciális ünneplőbe öltözött, vidéki mulatságon a táncot kissé medveszerűen, de vidáman járó, jól megtermett párt. Szinte ugyanazok és mégis oly különbözőek. „De Mari nem vesz ilyet észre, nem lát, nem tud már semmit, átveszi fölötte az uralmat a zeneütem, meglendíti piciny lábát, s azok szárnyakká válnak azon nyomban; száll, száll, ismeretlen világokon át.” Mikszáth Kálmán Tóth Marija ez. Aki először a pápai iparosok kerti mulatságán táncol cseléd-álruhában, majd a Bontó megyei előkelőségek bálján immár mint önmaga, mint dúsgazdag polgárlány. És táncosa mindkétszer Noszty Ferenc. Mikszáth regénye 1908-ban jelent meg, de története feltehetően a nyolcvanas években játszódik. Renoir apja szabó volt; fia már korán megtanulhatta, hogy ruha teszi az embert.

Még mindig aznap este Párizsban; vacsora ottani barátokkal. Könyv születésnap ajándékként – Alain Minc: *Une histoire politique des intellectuels. Az értelmiségiek története.* Szerzője mintegy ötszáz oldalon tárgyalja az írástudók múltját és társadalmi szerepét a felvilágosodás korától napjainkig. A téma a mindenkori értelmiség politikai befolyása. Szó esik az enciklopédistákról, Voltaire-ről és Rousseau-ról, a francia forradalom előkészítőiről és ideológusairól, a restaurációról, a monarchikus és a köztársasági államformáért folytatott küzdelemről, a kedélyeket feldúló és ellenséges táborokat teremtő Dreyfus-perről, szélsőséges nacionalistákról és pacifistákról, majd igen bő teret kap a kommunista tan híveinek és ellenfeleinek küzdelme. Minc persze írókról és publicistákról beszél, akik hangjukat hallatták, hallatják. Orvosok és mérnökök, legyenek bármennyire is értelmiségiek, e témával kapcsolatban számításba se jönnek.

És valami, ami talán csak a magamfajta külföldinek tűnik fel: Minc a Franciaországon kívüli személyiségeket – történelmi jelentőségüktől teljesen függetlenül – egyetlen fejezetben, mindössze 13 oldalon intézi el. S teszi ezt az egyetemes igényű „az értelmiség története” cím alatt. Nemigen van hely a földön, ahol oly magabiztosan és érintetlenül él még a hit, mint Franciaországban, pontosabban Párizsban: mi vagyunk a világ közepe, sőt a világ maga. Ilyen címet ilyen könyvnek máshol manapság aligha adhattak volna.

Brüsszelben. Ezúttal egyáltalán nem boldogan. De hát több minden e napról ide kívánczik, lévén ez „európai napló”, Brüsszel pedig állítólag Európa fővárosa. Ahol is jómagam budapesti felkérésre abban a kétes szerencsében részesülök, hogy az Európai Parlament színe előtt beszélhetek. Maximum tíz percet. Pontosabban: a liberális frakció hirdetett „meghallgatást” „az emberi jogok helyzetéről Magyarországon”. Mely megfogalmazás már csaknem felér egy előrebocsjított elítéléssel. Az ülés négy és fél órát tart, mintegy két tucat résztvevő jut szóhoz, több száz további jelenlévő hallgatja őket. Mindenki mondja a magáét, vitáról, melyben a felek egymás álláspontját méltányolnák vagy mérlegelnék, szó sincs. Arról pláne nem, hogy bárki – uram bocsá! – azzal a lehetőséggel is számolna: ellenfelének érvelése esetleg meggyőző is lehet, tulajdon véleményünk nem megváltozhatatlan.

A jó négy óra elég arra, hogy egy s más nyilvánvalóvá váljék: a magyar kormány minden politikai hibája és az Európai Unió számára kihívásnak ható cselekedete ellenére mint tárgy – Magyarország mint tárgy – e helyen bármikor bármi mással felváltható. A másod- és harmadkézből származó ismeretek az országról roppant fogyatékosak, a beszédek legnagyobbbrészt – mind a mai kormány ellen, mind annak védelmében – valahol olvasott címszavak köré épülnek. Holnap vagy holnapután esetleg újabb téma kerül majd szőnyegre, a lényeg más, a lényeg a bal- és a jobboldal tüntető összecsapása európai szinten. Folytatódik az, ami a nemzeti parlamentekben zajlik.

Némi nyelvi túlzással szólva: érződik a levegőben a görcsös erőlködés, mellyel a képviselők bizonyítani kívánják, hogy ők nem másodrangú politikusok, akiken ott-hon inkább túladtak, és akiket ezért Brüsszelbe küldtek. Ó, nem, ők Európa honatyái, akik itt a földrész sorsát intézik. Mint ahogy érződik, mily buzgalommal akarja az Európai Bizottság ország-világnak megmutatni, hogy a EU-Kommisszió bizony nem csupán egy nagy bürokratikus apparátus irányítója, hanem valóban az európai kormány. Ehhez jól jön, hogy most egy kis országot lehet móresra tanítani. Okkal, ok nélkül? Politikai vélemény kérdése. De e nevelés és iskolázás kétségtelenül két különböző mércét alkalmaz. A nyugatiak beszédeiben akarva-akaratlanul ott cseng a leereszkedés, a tanítói szigor, a kultúrfölény tudata az új, kelet-közép-európai EU-tagokkal, jelen esetben Magyarországgal szemben.

Magyar oldalról erre, meglehet, okot is adnak. Nem ismerek más európai nemzetet, melynek politikusai és publicistái oly előszeretettel vinnék ki otthoni gondjaikat külföldre, mint azt a magyarok teszik. A brüsszeli „meghallgatás” ehhez igen meggyőző példákkal szolgált. Általában a magyarok a határon túli sajtóban és fórumokon elképesztő módon és mennyiségben mossák és teregetik ki a hazai szennyest, miközben vádaskodva mutogatnak egymásra. A mai kormánypárt politikusai is megtették ezt 2006 után, annak idején még ellenzékben, és megteszik ezt most – lényegesen nagyobb sikerrel – a mai (parlamenten belüli és kívüli) ellenzékiek.

A jelenségnek vannak történelmi, a reformkorba visszanyúló gyökerei. És persze a 20. század második felében, a kommunista uralom alatt disszidens szellemeknek védelmet jelentett, ha nyugat-európai lapokban írásuk jelent meg, ha nevüket „odakint” megismerték. Ám a mai, demokratikus berendezkedésű Magyarország értelmiségije országuk és önmaguk kiskorúságáról állítanak ki bizonyítványt, ha a belpolitikai vitákat külföldön és a külföld segítségével kívánják megvívni. S persze megnyerni. Mint a kisgyerekek, akik játszótéri összekocanákat egymás közt képtelenek elintézni, és ezért az óvónőhöz szaladnak: „Ági néni, a Pisti elvette a homokvödromet, tessék rászólni!”

Otthon Zürichben. („Meddig vagy itthon?” Ezzel a kérdéssel szoktak Budapesten barátok zavarba hozni. Itthon, otthon? Bonyolult téma. Hagyjuk.)

Zürichben tehát. Országos svájci népszavazás többek közt arról, hogy a könyvkiadóknak legyen-e ismét joguk a könyvek bolti árát megszabni. Avagy maga a kereskedő döntsön, ahogy ez viszonylag rövid ideje a szabály, azaz legyenek-e az árak továbbra is szabadok. A szavazást megelőző hetekben, mint ilyen esetekben általában, a sajtóban heves vita folyt pró és kontra. Érdekes módon a táborok nem a foglalkozások, nem a könyvkereskedelmi láncban elfoglalt pozíciók szerint álltak össze. Mind egyik, mind másik oldalon voltak bolttulajdonosok és eladók, a terjesztésben dolgozók és kiadói szakemberek. Ember a talpán, aki a kérdésben kívülállóként méltányosan ítélt.

Az egységesen megszabott árak hívei úgy vélték, a kiadók nyeresége és ezzel lehetőségei a szabadpiacon csökkennek; mert, úgymond, a drága szakkönyveket a

nagy példányszámban eladott könyvek finanszírozzák, s erre a tovább süllyedő árak mellett hamarosan nem lenne többé pénz. A szabad árak mellett kardoskodók szerint viszont az olcsóbb könyvek a vásárlók, aki művelődni kívánók szélesebb rétegeit szolgálják. Ám nem akadt olyan ember, aki biztosan meg tudta volna mondani az eddigiek alapján, hogy az árak – vagy így, vagy úgy – hogyan fognak alakulni, feljebb vagy lejjebb mennék-e. Mint ahogy azt sem, hogy a nagy áruházak és az internetes szolgáltatások miatt veszélybe került kis könyvkereskedések számára a szavazók döntése egyik és másik esetben mit jelentene. S eközben alig-alig szólt bárki is az ág-rólszakadt szerzőkről, akiknek a kiadók általában az eladott példányok bolti árának nyolc-kilenc százalékát fizetik. A nép többsége végül a szabadpiac mellett tette le voksát. Milyen következményekkel – ez még a távolabbi jövő kérdése.

Könyvbemutató Bécsben a magyar követségen. Bánffy Miklós trilógiája, az *Erdélyi történet* első kötetének német nyelvű kiadását tesszük az olvasók kezébe. E sorok szerzője, aki a regény fordítójaként van jelen, megint egyszer kissé megilletődve, de egy kevéske ironiával is állapítja meg, mily tömören köszön vissza a Bankgasséban a követségi környezetből a történelem. A palota rokokó és empire berendezése intakt, az épület a kiegészítésig a Magyar és az Erdélyi Államkancelláriának adott otthont. Széchenyi István bécsi tartózkodásai alatt gyakran fordult itt meg. Most egy másik gróf áll a középpontban, Bánffy Miklós, aki immár 62 esztendeje halott, de akinek irodalmi műve – úgy tűnik – új életre ébred. S valóban, mintegy 150 érdeklődő tölti meg a termet, ahol a bemutató zajlik, efféle rendezvényen váratlanul nagy közönség.

Mily különös e könyv és szerzőjének sorsa – az író Bánffyhoz illő, aki nagy erdélyi regényében maga is többször töpreng a magyar alkotón és fátumon. 1934, 1937, 1940 – a trilógia kötetei ezekben az években jelentek meg, majd a sikeres könyvet még a háború alatt is újra kiadták. Aztán 1945 után néma csend. Az arisztokrata író és műve – saját főnemesi osztályát bármi keserű kritikával is illette – nem felelt meg a „szocialista kultúrának”, a rendszer őket kiiktatta az irodalomból. A trilógia első kötete, a *Megszámláltattál* csak 1982-ben jött ki újra, ám a folytatás már nem. Teljes, újabb kiadásokra csak a rendszerváltozás után került sor. Majd következett, következik a könyv meglepő nemzetközi sikere: az ezredfordulón megjelenik angolul, röviddel később franciául, majd spanyolul, és bár még nem a teljes mű, de az első kötet immár kapható olasz, holland és német fordításban is. Mint ahogy a *Wiener Zeitung* írta a könyvet méltatva: rekordot jelenthet, hogy a most kiadott regény 78 év alatt tette meg az utat Pesttől Bécsig a Dunán felfelé.

Carmen a Bécsi Állami Operaházban. Ausztria is takarékoskodni kényszerül, szűkíti az államháztartás kiadásait, ahol tudja, de a zene és főleg az opera továbbra is – az immár kevés – nagyvonalúan szubvencionált kulturális intézmények egyike. Vitán felül áll, hogy a Staatsoper a világ néhány nagyon nívós operájának egyike, de talán ezek között is az első. Ez részben a bécsi zenei hagyomány és iskolázás eredménye, és részben (nincs nagy és pazarul megfizetett énekes vagy karmester, aki itt fel ne lépne) prózai módon pénz kérdése. De persze igaz, hogy a Ringstrassén álló híres ház pénzt nemcsak „visz”, hanem idegenforgalmi mágnesként „hoz” is.

„Carmen ma este? – mondja bécsi unokatestvérem –, arra minden jegy régen elkel. De tudod mit: menjünk el állóhelyre.” Úgy, mint réges-régen, mikor egy fél évet a Bécsi Egyetemen hallgattam (igaz, több időt töltve a színházakban, mint a tantermekben). Az opera az állóhelyeket változtatlanul ma is csak az előadás estéjén adja el. Sorba kell értük állni, de ez ma „átlagos esténken” csak egy-másfél órát jelent. Ha viszont nagyon nagy sztárok neve áll a színlapon, akkor a bécsi fiatalok képesek már az előző éjszakát hálósáokban az opera előtti járdán tölteni. A negyedik galériáról

nézve a szereplők a színpadon ólomkatona nagyságúak, de az akusztika remek; tisztábban a zenét nem hallja senki még a díszpáholyban sem. És az állóhelyi belépő ára: 3 (három) euró. E főleg (de nem csak) fiataloknak szóló szociális kedvezményért a bécsi opera minden tiszteletet megérdemel.

Bánffy Miklós másodszer. A német nyelvű könyv bemutatója ezúttal Budán a várban, a Fortuna udvari Litea könyvesboltban. Az érdeklődés itt is nagy, a fogadtatás kedves, és van valami családias hangulatban. Kétnyelvűen olvasunk fel a regényből – Bécsben a Burgtheater egyik tagja adott elő, olvasott részleteket –, és a maga is Erdélyből származó Szász Zoltán történészprofesszor tart rövid, de magvas előadást Bánffy könyvének történelmi háttéréről. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1904-től 1914-ig tartó, utolsó, békében eltöltött tíz éve az a kor, amikor első pillantásra még minden rendben lévőnek tűnik, de a figyelmes szemek előtt egyre világosabban jelennek meg a repedések: nemzetiségi problémák és szociális kérdések, külpolitikai bonyodalmak és veszélyek s főleg a hatalomátvitelre készülő Ferenc Ferdinánd trónörökös tervei a birodalom radikális megreformálására, mely utóbbi a magyar oldal kárára elsősorban a dualizmus megszüntetését jelentené. A mesélő író mellett, mutat rá Szász, igen jelentős a hű korpépet rajzoló krónikás Bánffy Miklós is.

Kétnapos doktori kurzus a budapesti német nyelvű Andrássy Egyetemen. Történészként adok elő, a tárgyat szabadon választhatom, de igyekszem általánosan érthető lenni. Jól tudom, hogy a magyar egyetemeken létező „doktori iskola” furcsaságának köszönhetően a mintegy húsz résztvevő közt messze nem csak történészek ülnek előttem. Témám tehát az 1956-os magyar forradalom a korabeli német nyelvű sajtó és – összehasonlítva – a mai történettudományi ismeretek fényében.

Érdekes kimutatni és követni, hogy a forradalom első három-négy napján, amikor Budapesten alig tartózkodott egy külföldi újságíró is, a nyugati médiumok és velük a közvélemény tapogatódzva próbáltak tájékozódni. A lapok zavargásokról beszéltek, a kommunista párton belüli ellentéteket jelölték meg okként, azaz a magyar lakossággal ellentétben egyáltalán nem értették a helyzetet. Majd november első napjaiban ennek fordítottja következett be. Ekkorra a Nyugat már felfogta az esemény jellegét és történelmi jelentőségét, de látva a szovjet csapatmozgásokat, igen borúlátón – ha úgy tetszik: realista módon – ítélte meg a magyar forradalom esélyeit. Míg ugyanezekben a napokban a magyar társadalom zöme még abban a (sajnos naiv) reményben és meggyőződésben élt, hogy sikerült lerázni a diktatúrát és elhagyni a Moszkva uralta blokkot.

Különös érzés: amit annak idején pesti gyerekfejjel végigéltem és láttam, az ma történelem, melyet most fiataloknak tanítani igyekszem. Az 1956-tal foglalkozó irodalom immár könyvtárnyi. Egy-egy „fehér folt” még maradt, de az események mozzanatai messzemenően ismertek. Am mi minden fér bele e tengernyi magyarázatba! Könyv íródik azzal a tézissel, hogy ki lehetett volna egyezni a Szovjetunióval, ha a forradalmi oldal mérsékeltebben lép fel. Persze, csak hát a forradalmakat nem a mérsékeltek csinálják. Avagy történészi munka komolyan állítja: a Nyugat 1956-ban azért nem segített a magyaroknak, mert Nagy Imrében éppúgy kommunisztát látott, mint Rákosi Mátyásban, s így nem kívánt pestis és kolera között választani. A két politikus közti mérhetetlen különbségtől teljesen eltekintve: és Tito marsall évtizedekig tartó nyugati támogatása?

Az Andrássy Egyetemen pedig ezúttal az egyik osztrák diák körömszakadtáig hangoztatja és védi véleményét: a forradalomra nem lett volna szükség, ha a magyarok 1945 után éppoly határozottan szembeszállnak a szovjet politikai szándékokkal,

mint ahogy azt az osztrák társadalom tette. Lepereg róla az arra való utalás, hogy a Szovjetunió által katonailag teljesen megszállt s ezért Moszkva kényének kiszolgált Magyarországnak helyzete merőben más volt, mint Ausztriáé, melynek háromnegyed része a nyugati szövetségesek védelme alatt állt. Nem lehet meggyőzni.

Újfent a politika. Levél Bohumil Dolezal prágai politológustól. Neki, mint írja, a jelenlegi budapesti kormány nem nőtt szívéhez, de mélységesen igazságtalannak és károsnak tartja azt az európai propagandakampányt és boszorkányüldözést, amely Magyarország ellen folyik. Tudja, hogy véleményem hasonló, s arra kér: küldenék-e egy cikket ily értelemben, segítenék-e neki, mivel ő ez időkből az egyetlen, aki a cseh médiában a magyar kormány ellen hömpölygő árral szemben próbál úszni. Kibővítve és formájában némileg átdolgozva papírra vetem azt, amit a brüsszeli „meghallgatáson” mondtam. Megtiszteltetés, hogy a prágai *Lidové Noviny*ban jelenik meg, abban a napilapban, mely valaha Karel Capek szellemi otthona volt. De ismét Mikszáth mondása kísért, aki élete végén megvallotta, hogy minden öröme az irodalomtól származott, és minden bosszúsága, melyet nyelnie kellett, a politikából.

Bánffy Miklós harmadszor. A bemutató helye ezúttal a Lipcsei Könyvvásár. A rendezvény nagyságrendileg kisebb, mint az, amire minden év októberében Frankfurtban kerül sor, ám így is áttekinthetetlen, mértékeiben riasztó. Bánffy regényére hatvan perc jut az egyik hatalmas, hangárszerű kiállítási terem erre kijelölt zugában. A berlini Collegium Hungaricum vezetője s jómagam beszélünk a regényről, egy-egy részletet olvasunk fel. Eközben a szomszéd sarkokban mások más könyvekkel ugyanezt teszik, keresztbe-kasul, halljuk egymás hangját, nem szabad erre figyelni, nem szabad kizökkenni. A közönség, harminc-negyven ember, jön-megy, cserélődik, legtöbbször csak belekóstolnak a portékába – milyen könyvről is beszélnek itt? –, majd továbbsétálnak.

Megfizetődik-e a kiadóknak ez a részvétel? Kötnek-e üzleteket, mikor tavasszal kihozott könyveiket itt ily felületesen bemutatják? Nem tudom. Ám gyanítom, hogy ebben a mesterségben is létezik a jelenlét kényszere. A régi Ausztria ismerte azt az embertípust, akit kedélyes tájszólással „Adabei”-nek neveztek. Szabályos németeséggel: „auch dabei”, azaz „szintén jelen”. Az „Adabei” volt az az ember, aki tulajdon fontosságát hangsúlyozandó minden társaságban és minden eseményen megjelent, fűnek-fának boldogan fontoskodva mesélte, hogy ő is ott volt, bár mindenki tudta, hogy ennek a legkisebb jelentősége sincs. Mintha mindez a mai üzleti életben is hasonlóan zajlana: ott kell lenni, szerepelni, az árunkat megmutatni, hadd lássák (és hadd olvassák – bár ez már kétséges). A részvételt a mindennapi, az örökmozgó reklám követeli meg.

Ejnye, ez ilyen kicsi? Ki hitte volna? A váracska valóban az a fajta, amit a török hadvezérek Gárdonyi Géza szerint egymás közt „rossz akolnak” neveztek. A dombra épült bástya félkörszerűen udvart vesz körül; a kerti vendéglő itt kora tavasszal most még zárva van. Mögötte a terméskőből rakott vártorony sem látogatható. Ennyiből áll az erődítmény, mely a középkorban arra szolgálhatott, hogy földbirtokos tulajdonosait rablóktól vagy éppen lázadó parasztoktól megvédje, ám arra semmiképpen, hogy nagy, ostromló seregeknek ellenálljon. Hosszú évekig soha nem gondoltunk rá, hogy ide ellátogassunk. Most, egyszer a közelben járva azt mondtuk: ha már itt vagyunk, nézzük meg egyszer. Ahol járunk, ez a svájci Aargau kantonban Habsburg vára. A család ősi fészke, az, ahol minden kezdődött.

A vár előtti, most tavasszal halványzöld fennsíkon tehéncsorda legel, éppúgy, ahogy annak a svájci szabványképeskönyvben lennie kell. És Habsburg vára tornyán a szél piros, fehér kereszt zászlót lenget. Van még ebben valami nemzeti büszke-

ség amiatt, hogy a Habsburgok, később a fél világ urai éppen eredeti, saját hazájukból kiszorultak. Az alpesi kantonok egyre erősödő szövetsége nem kedvelte az uralkodókat, az idegeneket pláne nem, harciasan megszabadult tőlük. A Habsburgok pedig, tudjuk, bőven találtak, szereztek maguknak kárpótlást. A várudvaron lefektetett kerek betontábla nyilakkal minden égtáj felé mutatja a későbbi Habsburg-birtokokat, Erdélyt is, melynek távolságát több mint 1300 kilométerrel adja meg. De felsorolja a spanyol Habsburgok dél-amerikai országait is és a Monarchia egyes részeit. Mindez ebben a „rossz akolban” vette kezdetét. Ki hitte volna?

Látogatók ebben az évszakban alig vannak. Rajtunk kívül kis csoportban csupán két házaspár nézelődik. Mikor mellettem elmennek, hallom, hogy magyarul beszélnek.

